

Tónai Virág Eszter

jogballgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Civilisztika Tagozatának tagja

A beszámításban végbement változások az új polgári perrendtartás hatálybalépésével

I. Bevezetés

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (a továbbiakban: régi Pp.) a rendszerváltozást követően több mint 100 alkalommal módosították, ami jogalkalmazási nehézségeket okozott. A sorozatos módosítások következményeképpen igény jelentkezett egy új és korszerű kódex megalkotására, amely a 1267/2013. számú kormányhatározatban teljesedett ki. A kormányhatározat elrendelte egy átfogó törvény létrehozását, amely haladó szellemiséget mutatva, más nemzetek mintáit és bevált megoldásait alapul véve elősegíti az anyagi jogok hatékony érvényesülését. Ezen folyamat eredményeként született meg a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: új Pp.), mely 2018. január 1-jén lépett hatályba. E törvény számos koncepcionális dogmatikai változást hozott. Tanulmányomban ezen változások közül a beszámításban végbement módosításokat elemzem és azt kívánom bemutatni, hogyan vált önálló eljárásjogi jogintézményé a „beszámítási kifogás”.

II. A beszámítási kifogás

A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) 296-297. §-ai rendelkeztek a beszámításról. E jogintézményt a régi Pp. beszámítási kifogásként nevezte meg, mely elnevezés abból adódott, hogy a beszámítást az alperes kifogás formájában nyújthatta be a jogosultnak, bírósági eljárás esetén a bíróságnak. A beszámítás a polgári anyagi jog jogintézménye volt, amely eljárásjogilag kifogásként – beszámítási kifogásként – jelent meg, ugyanis formailag a kifogás volt az, amelyben bár perjogilag értelmezhetővé vált, mégsem vesztette el anyagi jogi jellegét.¹

Az alperes a beszámítási kifogásnak nevezett védekezési eszközzel akkor élhetett, ha a felperessel szemben egynemű és lejárt követelése állt fent. Mindkét feltétel megléte kiemelt fontosságú volt, hiszen ezek nélkül a beszámítás nem jöhetett volna létre. Beszámítási kifogás fellebbezési eljárásban is előterjeszhető volt, mégpedig abban az esetben, ha azt az ellenérdekű fél elismerte, vagy ha a beszámítani kért követelés az elsőfokú eljárás berekesztését követően járt le.² Beszámítási kifogást feltételesen is lehetett emelni. „*Feltételes beszámítási kifogásról akkor beszélünk, ha*

¹ *Völcsy* Balázs: A beszámítás új perjogi fogalma. Eljárásjogi Szemle 2018/2. sz. 6. o.

² A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 247. § (3) bekezdés

az alperes tagadja a felperes követelésének fennállását, és csak arra az esetre vonatkozóan él a beszámítással, ha a bíróság jogosnak találja a felperes követelését.”⁵ A régi Ptk. tartalmazta azon kivételek felsorolását, amely esetekben a beszámítás nem lehetséges. Nem volt helye beszámításnak olyan szolgáltatással szemben, amelyet megállapodás alapján meghatározott célra kellett fordítani, továbbá tartási, életjáradéki és baleseti járadékkövetelés esetén, illetve szándékosan okozott kár megtérítésére irányuló követeléssel szemben.⁴

A következő idézet találóan foglalja össze az intézmény lényegét: „A beszámítás a kötelezett olyan, a jogosulthoz intézett nyilatkozata, amellyel bejelenti, hogy a maga kötelezettségét nem teljesíti, viszont a jogosult vele szemben fennálló, azonos értékű, egyműi és lejárt tartozását nem követeli. A beszámítás a teljesítés hatályával megszünteti a kötelezettel szemben fennálló követelést.”⁵

A régi Ptk. XXIV. fejezete „A teljesítés és beszámítás” címet viselte, ami arra enged következtetni, hogy a teljesítést és a beszámítást két különböző jogintézménynek tekintette. A beszámítás ugyan megszüntette az ellenkövetelést a beszámítás erejéig, azonban azt nem tartotta egyenlőnek a teljesítéssel. A beszámítási kifogás csupán jogszünetető kifogás volt, ami helytadás esetén annak erejéig megszüntette a kötelezettségeket.⁶ Erre tökéletes példa a Pfv.I.20.016/2015. számú ügyben a jogalap nélkül átutalt összeg beszámításáról hozott elvi jelentőségű döntésről szóló tájékoztató alábbi szövegrésze: „Kifejtette a Kúria: a beszámítás erejéig az ellenkövetelés megszűnik, azonban a beszámítás nem teljesítés, nem polgári jogi értelemben vett „fizetés” [...]”⁷ Érdemes megemlíteni, hogy már korábban – az új Pp. és a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) hatályba lépése előtt – születtek olyan döntések, amelyek a beszámítást a teljesítés egyik fajtájaként értelmezték, erre kiváló precedens a 1/2011. (VI. 15.) PK vélemény, melyben az alábbiakat írták: „az ellenértéket nem tényleges ellenszolgáltatással, hanem beszámítással teljesíti, vagy végrehajtás alól mentes vagyontárgyat juttat a kötelezettnek”. Ezek a döntések a jövőbe mutatóak voltak, mivel rámutattak a régi Ptk. és a régi Pp. újraszabályozásának szükségességére.

III. A beszámítás mint önálló eljárásjogi jogintézmény

2014. március 15. napján hatályba lépett az új Ptk., amely újraszabályozta a polgári anyagi jogi jogviszonyokat, ezért is volt fontos egy korszerű eljárásjogi törvény létrehozása, hiszen erre hárult az anyagi jogi normák érvényesítésének biztosítása. Közrejátszott az új Pp. megalkotásában, hogy már régóta esedékes volt a régi Pp. kodifikációja, ezt annak nagyszámú módosítása is alátámasztja, melyek miatt a jogszabály értelmezése nehézkessé és követhetlenné vált. Az új Pp. számtalan

³ Kiss Daisy: A polgári per titkai - Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás általános részéből. HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2006. 424. o.

⁴ A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. IV. törvény 297. § (1) bekezdés

⁵ 2015.281 számú jogeset Bírósági Határozata

⁶ Kiss: i. m. 423. o.

⁷ Kúria Polgári Kollégiumának 1/2011. (VI. 15.) véleménye

újítást eszközölt, ezzel jelentős hatást gyakorolva az ítélkezési gyakorlatra. Ezen változások a beszámításra vonatkozó rendelkezéseket is módosították, mely hatására a jogintézmény gyökeres átalakuláson ment keresztül.

Alapvető koncepcionális változás, hogy a régi Pp. a beszámítást ugyan önálló jogintézménynek tartotta, de csak az új Pp. ismerte el egyértelműen önálló eljárásjogi jogintézménynek. Ezt támasztja alá többek között az is, hogy az új Pp. „A perfelvétel további iratai és szabályai viszontkereset, beszámítás esetén” címszó alatt szabályozza a beszámítást, mint az alperes felperessel szembeni ellenkövetelését, melynek önálló perfelvételi iratot is szentel. A perfelvételi iratot beszámítást tartalmazó iratnak nevezzük, amelyről az új Pp. 210-211. §-ai rendelkeznek. Az új Pp. 210. § (1) bekezdése szerint a beszámítást tartalmazó iratra a keresetlevél tartalmára és mellékletére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni,⁸ míg ugyanezen törvény 209. § (9) bekezdése értelmében a beszámításra a kereset szabályai irányadóak.⁹ Mindezekből adódik, hogy a *terminus technicus* megváltoztatása nem csupán véletlen, nagyon is tudatos, kifejező és lényeges változás. Az új Pp. a régihez képes már nem a beszámítási kifogás megnevezést használja az intézményre, hanem beszámításként hivatkozik rá, ugyanis a beszámítás már nem anyagi jogi kifogás többé, hanem annak ellenkövetelés jellege a meghatározó.¹⁰

Szintén jelentős változás, hogy a régi Ptk. rendelkezései alapján a beszámítási kifogás a beszámítás erejéig ugyan megszüntette az ellenkövetelést, de ez nem számított teljesítésnek, csupán a kötelmet megszüntető okok egyike volt. Az új Ptk. egyik jelentős újítása, hogy a beszámítás kétségtelenül a teljesítés egyik fajtájaként jelenik meg benne. Ezt egyértelművé teszi számunkra az, hogy „A kötelelem teljesítése” címszó alatt található X. fejezet a „Beszámítás” címet viseli, amely a beszámításra vonatkozó szabályozásokat tartalmazza. Továbbá az új Ptk. magyarázata kimondja, hogy a beszámítás a teljesítés speciális esete és a teljesítés joghatásával jár, illetve, hogy mivel a beszámítás a jogosulthoz intézett egyoldalú jognyilatkozat – amelyhez a jogosult beleegyezése nem szükséges – ezért a beszámítást az új Ptk. nem megállapodásnak, hanem a teljesítés egy formájának tekinti.¹¹ Az, hogy a beszámítást teljesítésként ismerjük el az új Ptk. értelmében, nagy hatással van a jogintézmény több szegmensére, többek között a régi szabályozás szerint megengedett feltételesen előterjeszhető beszámításra is.

Ebből fakadóan rendkívül érdekes és összetett kérdés az, hogy a mostani jogszabályok alapján lehetséges-e feltételes hatállyal beszámítási nyilatkozatot tenni. Ahogy fentebb már említésre került, beszámítási kifogást feltételesen is lehetett emelni a régi Ptk. hatálya alatt, mivel nem

⁸ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.) 210. § (1) bekezdés

⁹ Pp. 209. § (9) bekezdés

¹⁰ *Völsey*: i. m. 8. o.

¹¹ *Vékás Lajos*: Beszámítás. In: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal* (szerk. Vékás Lajos). Wolters Kluwer Kiadó, Budapest 2013. 539. o.

tartalmazott olyan rendelkezést, amely szerint a feltételhez kötött beszámítás hatálytalan lett volna. Így abban az esetben is hatályos volt a beszámítás, ha az alperes tagadta a felperes követelésének fennállását és csak akkor élt beszámítási kifogással, ha a bíróság jogosnak találta a felperes követelését. A kérdést anyagi jogi és eljárásjogi oldalról is érdemes megvizsgálni.

Anyagi jogi elemzésem azzal az általános ténnyel kezdeném, hogy a beszámítás nem más, mint a kötelezett jogosulthoz intézett egyoldalú jognyilatkozata. Az új Ptk. 6:9. §-a akként rendelkezik, hogy a szerződés általános szabályait a jognyilatkozat hatályára, érvénytelenségére és hatálytalanságára megfelelően kell alkalmazni.¹² A szerződés hatályáról és hatálytalanságáról szóló részben pedig azt mondja ki, hogy ha a felek a szerződés hatályának beálltát egy bizonytalan jövőbeli eseménytől tették függővé, akkor a szerződés hatálya a feltétel bekövetkeztével beáll.¹³ Mindezek alapján egyértelmű, hogy a beszámítás a jognyilatkozat egy fajtája, a jognyilatkozat hatályának szabályozására pedig az új Ptk. szerint a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni.

A szerződés hatályára vonatkozó általános szabály szerint, ha a felek a szerződés hatályának beálltát egy bizonytalan jövőbeli eseményhez kötik, akkor az esemény bekövetkeztével a szerződés hatálya beáll, mely bizonytalan jövőbeli esemény a beszámítás esetében nem más, mint amikor a bíróság a felperes követelését jogosnak véli és ezzel az alperes beszámítási igénye hatályossá válik. Ebből megállapítható, hogy anyagi jogi értelemben lehetséges a feltételhez kötött beszámítást tartalmazó nyilatkozat előterjesztése.

A kérdés eldöntése során azonban nem tekinthetünk el a beszámítás valódi dogmatikájától és céljától. A beszámítás lényege ugyanis nem más, mint „*annak a természetes igénynek az elismerése, annyiban, amennyiben a két követelés fedezi egymást, így az adósnak nem kell teljesítenie olyan szolgáltatást, amellyel megegyező szolgáltatásra hitelezőjével szemben követelése áll fenn.*”¹⁴ Mivel az új Ptk. a beszámítást a teljesítés egyik formájaként értelmezi, teljesíteni viszont csak fennálló követelést lehet, abban az esetben, ha azt a kötelezett felfüggesztő feltételhez kötné, az valójában azt jelentené, hogy a teljesítés egy bizonytalan jövőbeli eseménytől függene.¹⁵ Ehhez hozzátartozik az is, hogy „*a beszámítás az esetek túlnyomó többségében a pénzügyi elszámolások során alkalmazott. Ezért a Ptk. elsősorban pénzkövetelések beszámításáról rendelkezik [...].*”¹⁶

Ebből adódóan, semmiképpen nem hagyható figyelmen kívül az, hogy ha a kötelezett pénztartozás esetén – tehát az esetek nagy többségében – benyújtja a beszámítási nyilatkozatát, akkor azzal együtt elismeri a vele szemben fennálló pénztartozást is. Abban az esetben, ha a feltételes beszámítás lehetséges volna, az azt jelentené, hogy a kötelezett csak feltételesen ismerné

¹² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) 6:9. §

¹³ Ptk. 6:116. §

¹⁴ *Völcsy*: i. m. 7. o.

¹⁵ Uo.

¹⁶ *Vékás*: i. m. 540. o.

el a jogosult vele szemben fennálló pénzkövetelését, ami értelmezhetetlen lenne. Mindezek alapján levonható az a következtetés, hogy a feltételhez kötött beszámítás anyagi jogi értelemben – a beszámítás lényegét, dogmatikai tartalmát és célját is figyelembe véve – nem lehetséges. Ez a megállapítás azonban nem jelenti automatikusan azt, hogy a feltételes beszámítás eljárásjogi értelemben is lehetetlen vagy értelmezhetetlen lenne.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy lehetséges-e eljárásjogi értelemben feltételes beszámítást előterjeszteni, akkor abból az esetből kell kiindulnunk, hogy ha az egyik fél a másik féllel szemben keresetet nyújt be, akkor a keresetet benyújtó fél részéről egyfajta követelés keletkezik a másik féllel szemben. Ezt követően az alperes többféleképpen tud védekezni a felperes keresetével szemben, attól függően, hogy mi a célja. Élhet akár csak alaki, vagy csak anyagi védekezéssel, de akár mindkettővel egyszerre is. A következőkben ezeket a lehetséges alternatívákat fogom sorra venni.

Abban az esetben, ha az alperes alaki és érdemi védekezéssel is szeretne élni, akkor azokat egyszerre, az ellenkérelemben kell feltüntetnie, vagylagosan nem terjesztheti őket elő. Az új Pp. 199. § (2) bekezdésének ba)-bb) alpontjai értelmében a félnek ellenkérelme érdemi részében, érdemi védekezés esetén fel kell tüntetnie az anyagi jogi kifogást – a beszámítás kivételével – a jogalap megjelölése útján, illetve a keresetlevél érdemi részében előadottakra vonatkozó vitató és cáfoló nyilatkozatokat.¹⁷ Ellenkérelmében tehát az alperes vitatja és cáfolja a felperes keresetében foglalt tényállításokat és jogállításokat. Azonban a beszámítás magába foglalja a követelés elismerését. Ezáltal, ha eshetőlegesen terjeszthetne elő az alperes ellenkérelmet és beszámítást tartalmazó iratot, akkor egyben elfogadná és cáfolná is a felperes követelését, ami ellentmondásos helyzetet idézne elő, tehát nem lehetséges.

A másik elképzelhető eset, hogy a fél csak alaki védekezéssel él. Ilyenkor az alperes elsődlegesen az eljárás megszüntetését kéri, ha azonban ez nem jár sikerrel, akkor másodlagosan az ellenféllel szemben fennálló ellenkövetelését kívánja beszámítani. Így már értelmezhető az, hogy az alperes írásbeli ellenkérelmet, illetve beszámítást tartalmazó iratot eshetőleges viszonyban terjeszt elő. Azonban ez egy feltételes elismerést, teljesítést jelentene, ami viszont anyagi jogilag és eljárásjogilag sem lehetséges. Ennek oka pedig az, hogy a beszámításra a keresetre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni,¹⁸ feltételes kereset azonban nem értelmezhető, hiszen az új Pp. szerint a keresetlevél érdemi részében fel kell tüntetni a bíróság döntésére irányuló határozott kereseti kérelmet,¹⁹ amely szabályozásnak a feltételes kereset nem tenne eleget. Azonban az új Pp. megengedi egymással eshetőleges vagy vagylagos viszonyban álló több kereset (látszólagos tárgyi

¹⁷ Pp. 199. § (2) bekezdés ba)-bb) alpontok

¹⁸ Pp. 209. § (9) bekezdés

¹⁹ Pp. 170. § (2) bekezdés a) pont

keresethalmazat) előterjesztését, ha a keresetek ugyanabból a jogviszonyból erednek, vagy ha az egyes keresetek között nincs olyan, amelynek elbírálása más bíróság hatáskörébe vagy kizárólagos illetékességébe tartozik, és több alperes esetén valamennyi keresetet valamennyi alperes ellen indítják.²⁰

Mindezek alapján megállapítható, hogy feltételes beszámítás nem terjeszthető elő, ami mind anyagi jogilag, mind eljárásjogilag alátámasztható állásfoglalás. Ennek dacára, a gyakorlatban mégis adódhatnak olyan helyzetek, amikor az alperes egymással eshetőleges viszonyban álló írásbeli ellenkérelmet és beszámítást tartalmazó iratot terjeszt elő. Mit kell tennie ilyen esetben a bíróságnak? A kérdésre a válasz az új Pp. több szakaszának együttes értelmezésével adható meg.

Az új Pp. 211. §-a értelmében a bíróság a beszámítást tartalmazó iratot visszautasítja²¹ a 206. § (1) bekezdés a) és b) pontjában foglalt esetekben. Véleményem szerint a 206. § (1) bekezdés b) pontjából lehet levezetni az állítás magyarázatát, mivel ezen pont alapján a bíróság visszautasítja a vizontkereset-levelet, ha keresetlevél visszautasításának a 176. § (1) és (2) bekezdésében foglalt valamely oka fennáll.²² A 176. § a kereset visszautasításának okairól rendelkezik, melynek (2) bekezdésének e) pontja kimondja, hogy a bíróság visszautasítja a keresetlevelet, ha hiánypótlási felhívás ellenére a keresetlevél nem tartalmazza a 170. §-ban, illetve a törvényben előírt egyéb kötelező tartalmi elemeket.²³ A keresetlevél tartalmáról rendelkező 170. § (2) bekezdés a) pontja pedig azt mondja ki, hogy a keresetlevél érdemi részében fel kell tüntetni a bíróság döntésére irányuló határozott kereseti kérelmet.²⁴ Ezen pontról az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó Konzultációs Testület állásfoglalást (47. állásfoglalás) tett közzé, amelyben kifejtették, hogy a kereseti kérelem akkor kellően határozott, ha a felperes a kereseti kérelemben kétséget kizáró, további értelmezést nem igénylő módon meghatározza, hogy az alperessel szemben milyen tartalmú jogvédelmet – megállapítást, marasztalást vagy jogalakítást – kér és ennek érdekében milyen tartalmú ítéleti rendelkezést, döntést kíván a bíróságtól.²⁵

Ahogy korábban már utaltam rá, a beszámításra a kereset szabályait, míg a beszámítást tartalmazó iratra a keresetlevél szabályait kell alkalmazni, ezért végkövetkeztetésként megállapítható, hogy a bíróságnak el kell utasítania a beszámítást tartalmazó iratot, ha az nem felel meg a határozott kereseti kérelem követelményeinek. Márpedig, ha a fél eshetőlegesen terjeszt elő írásbeli ellenkérelmet és beszámítást tartalmazó iratot, akkor nem felelhet meg a határozott kereseti kérelem követelményeinek.

²⁰ Pp. 173. § (2) bekezdés

²¹ Pp. 211. §

²² Pp. 206. § (1) bekezdés b) pont

²³ Pp. 176. § (2) bekezdés e) pont

²⁴ Pp. 170. § (2) bekezdés a) pont

²⁵ Kúria Konzultációs Testületének 47. számú állásfoglalása

IV. Összegzés

Megállapítható, hogy ugyan a beszámítási kifogásnak és a napjainkban hatályos törvények szerinti beszámításnak vannak közös pontjai, hiszen a beszámítási kifogás és a beszámítás is arra ad lehetőséget, hogy az egyik fél a másik fél követelésével szemben kérhesse egymű és lejárt tartozásának beszámítását – melynek következtében a beszámítás erejéig a kötelezettségek megszűnnek –, azonban a Ptk. és a Pp. kodifikációja után jelentős változások figyelhetők meg az intézmény jellegében. Mind elméleti, mind gyakorlati szempontból felfedezhetők különféle módosulások. Az, hogy az új Ptk. a beszámítást a teljesítés egyik fajtájaként ismeri el, a hatályos Pp. értelmében pedig önálló eljárásjogi intézmény, erőteljesen befolyásolta az ítélkezési gyakorlatot. Ezt szemlélteti az is, hogy az aktuális szabályozás szerint nem lehet feltételes hatállyal beszámítási nyilatkozatot előterjeszteni, ugyanis az ilyen jognyilatkozatokat a bíróságnak el kell utasítania, hiszen az nem felel meg a törvény rendelkezéseinek.

Véleményem szerint a tárgyalt átalakulások szükségszerűek és esedékesek voltak, hisz a fentebb említett 1/2011. (VI. 15.) PK véleményben láthattuk, hogy az új szabályozások hatályba lépése előtt is születtek már olyan döntések és határozatok, amelyek a beszámítást a teljesítés egy formájaként értelmezték – tehát eltértek az akkor hatályos törvényben előírtaktól –, amely arra enged következtetni, hogy a beszámítás megújulása már rendkívül időszerű volt, hiszen a gyakorlat is azt mutatta, hogy igény van a jogszabályok újraértelmezésére, megújítására. létfontosságú volt egy új és átfogó törvény megalkotása, mert a régi törvények további folyamatos módosítása veszélybe sodorta volna a jogszabályok világos és egyértelmű értelmezését, ez pedig a jogbiztonságot veszélyeztette volna, amelynek alapja a szabályozások közérthetősége, ami egy jogállam elengedhetetlen kritériuma.